

OBSERWATORZY SPOŁECZNI

W WYBORACH DO SEJMU I SENATU

przypadających na dzień 15 października 2023 r.

dr hab. Grzegorz Kuca, prof. UJ

WYBORY DO SEJMU I SENATU - INFORMACJE OGÓLNE

Źródła prawa:

- Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r. (w szczególności art. 96-101)
- Ustawa z 5 stycznia 2011 r. Kodeks wyborczy (Dz.U. z 2022 r., poz. 1277)
- Liczne rozporządzenia, w tym m.in. KRRiTv oraz właściwych ministrów.

UWAGA: problem ze statusem i działalnością prawotwórczą PKW.

Termin wyborów:

- **Wybory do Sejmu i Senatu odbędą się tylko jednego dnia – 15.10.2023 r.** Zarządza je Prezydent RP nie później niż na 90 dni przed upływem 4 lat od rozpoczęcia kadencji Sejmu i Senatu, wyznaczając wybory na dzień wolny od pracy, przypadający w ciągu 30 dni przed upływem 4 lat od rozpoczęcia kadencji Sejmu i Senatu (**postanowienie z 8.08.20023 r.**)

WYBORY DO SEJMU I SENATU - INFORMACJE OGÓLNE

- Wyborcy wybierają **460 posłów** oraz **100 senatorów**.
- Wybory do **Sejmu** są powszechne, równe, bezpośrednie, proporcjonalne, odbywają się w głosowaniu tajnym.
- Wybory do **Senatu** powszechne, bezpośrednie, odbywają się w głosowaniu tajnym.
- W podziale mandatów do **Sejmu** uwzględnia się wyłącznie listy wyborcze, które przekroczyły: **5%** - w przypadku komitetów wyborczych, **8%** - w przypadku koalicyjnych komitetów wyborczych.

WYBORY DO SEJMU I SENATU - INFORMACJE OGÓLNE

- **Prawo wybierania** (**czynne prawo wyborcze**) ma obywatel polski, który najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat.
- **Nie ma prawa wybierania osoba:** 1) pozbawiona praw publicznych prawomocnym orzeczeniem sądu; 2) pozbawiona praw wyborczych prawomocnym orzeczeniem Trybunału Stanu; 3) ubezwłasnowolniona prawomocnym orzeczeniem sądu.
- **Prawo wybieralności** (**bierne prawo wyborcze**) ma osoba mająca prawo wybierania w tych wyborach, która najpóźniej w dniu wyborów kończy **21 lat** w wyborach do **Sejmu** oraz **30 lat** w wyborach do **Senatu**.
- Wybraną do Sejmu lub do Senatu nie może być osoba skazana prawomocnym wyrokiem na karę pozbawienia wolności za przestępstwo umyślne ścigane z oskarżenia publicznego (art. 99 ust. 3 Konstytucji).

WYBORY DO SEJMU I SENATU - KOMISJE WYBORCZE

- Wybory do Sejmu i Senatu przeprowadzają:
 - 1) Państwowa Komisja Wyborcza;
 - 2) okręgowe komisje wyborcze;
 - 3) obwodowe komisje wyborcze.
- **Uwaga! Zrezygnowano podziału obwodowych komisji wyborczych na dwa rodzaje:**
 - a) obwodowe komisje wyborcze ds. przeprowadzenia głosowania w obwodzie,
 - b) obwodowe komisje wyborcze ds. ustalenia wyników głosowania w obwodzie.
- **Tym samym występuje tylko jedna obwodowa komisja wyborcza.**
- **W skład obwodowych komisji wyborczych wchodzi od 7 do 13 osób**
(Komisarz wyborczy, jeżeli wymaga tego zachowanie sprawności przebiegu głosowania, może uzupełnić skład liczbowy obwodowych komisji wyborczych w gminie do 13 osób).

WYBORY DO SEJMU - OKRĘGI WYBORCZE

Okręgi w wyborach do Sejmu:

W wyborach do **Sejmu** wszystkie okręgi w liczbie **41** są **wielomandatowe (WOWy)** – wybiera się w nich od **7** do **20** posłów. Mandaty poselskie są rozdzielane między poszczególne listy okręgowe kandydatów.

Okręgi wyborcze do Sejmu obejmują obszar całości lub części województwa, przy czym ich granice nie mogą naruszać granic powiatów wchodzących w ich skład. **Ustaleniu podziału terytorium kraju na okręgi wyborcze i liczby wybieranych w nich posłów służy norma przedstawicielstwa** – iloraz liczby ludności Polski przez liczbę wszystkich posłów do Sejmu (na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej z 4 sierpnia 2011 wynosi ona 82 133 mieszkańców).

WYBORY DO SENATU - OKRĘGI WYBORCZE

Okręgi w wyborach do Senatu:

W wyborach do **Senatu** wszystkie **okręgi** są **jednomandatowe (JOWy)** jest ich **100**.

Okręgi wyborcze do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej obejmują obszar całości lub części województwa, przy czym ich granice nie mogą naruszać granic powiatów wchodzących w ich skład. **Ustaleniu podziału terytorium kraju na okręgi wyborcze i liczby wybieranych w nich posłów służy norma przedstawicielstwa** – iloraz liczby ludności Polski przez liczbę wszystkich senatorów do Senatu (na podstawie danych Państwowej Komisji Wyborczej z 4 sierpnia 2011 wynosi ona **377 813** mieszkańców).

WYBORY DO SEJMU - WYNIKI

METODA D'HONDTA

 POSŁÓW $\times 10$

KOMITET	LICZBA GŁOSÓW	DZIELNIK				
		1	2	3	4	5
A 	100 000	100 000	50 000	33 333	25 000	20 000
B 	70 000	70 000	35 000	23 333	17 500	14 000
C 	19 000	19 000	9 500	6 333	4 750	3 800
D 	11 000	11 000	5 500	3 666	2 750	2 200

METODA d'Hondta

Okręgowa komisja wyborcza dokonuje podziału mandatów pomiędzy uprawnione listy kandydatów w sposób następujący:

1) liczbę głosów ważnych oddanych na każdą z tych list w okręgu wyborczym dzieli się kolejno przez: 1; 2; 3; 4 i dalsze kolejne liczby aż do chwili, gdy z otrzymanych w ten sposób ilorazów da się uszeregować tyle kolejno największych liczb, ile wynosi liczba mandatów do rozdzielenia między te listy w okręgu;

2) każdej liście przyznaje się tyle mandatów, ile spośród ustalonego w powyższy sposób szeregu ilorazów przypada jej liczb kolejno największych.

WYBORY DO SEJMU - WYNIKI

METODA D'HONDTA

 POSŁÓW $\times 10$

KOMITET	LICZBA GŁOSÓW	DZIELNIK				
		1	2	3	4	5
A 	100 000	100 000	50 000	33 333	25 000	20 000
B 	70 000	70 000	35 000	23 333	17 500	14 000
C 	19 000	19 000	9 500	6 333	4 750	3 800
D 	11 000	11 000	5 500	3 666	2 750	2 200

METODA d'Hondta

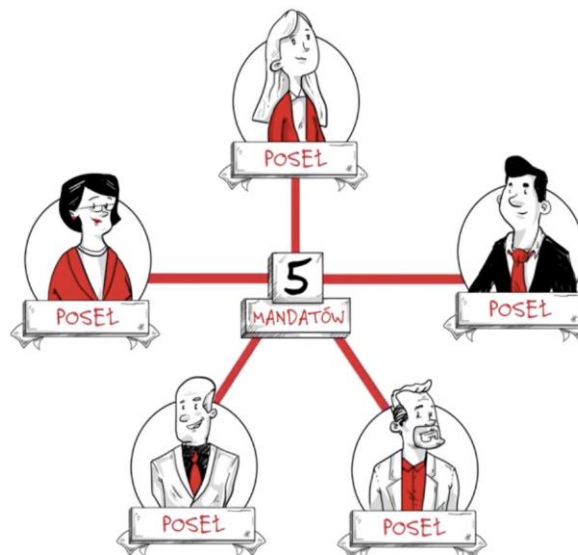
Okręgowa komisja wyborcza dokonuje podziału mandatów pomiędzy uprawnione listy kandydatów w sposób następujący:

- 1) liczbę głosów ważnych oddanych na każdą z tych list w okręgu wyborczym dzieli się kolejno przez: 1; 2; 3; 4 i dalsze kolejne liczby aż do chwili, gdy z otrzymanych w ten sposób ilorazów da się uszeregować tyle kolejno największych liczb, ile wynosi liczba mandatów do rozdzielenia między te listy w okręgu;
- 2) **każdej liście przyznaje się tyle mandatów, ile spośród ustalonego w powyższy sposób szeregu ilorazów przypada jej liczb kolejno największych.**

WYBORY DO SEJMU - WYNIKI

KOMITET **A**

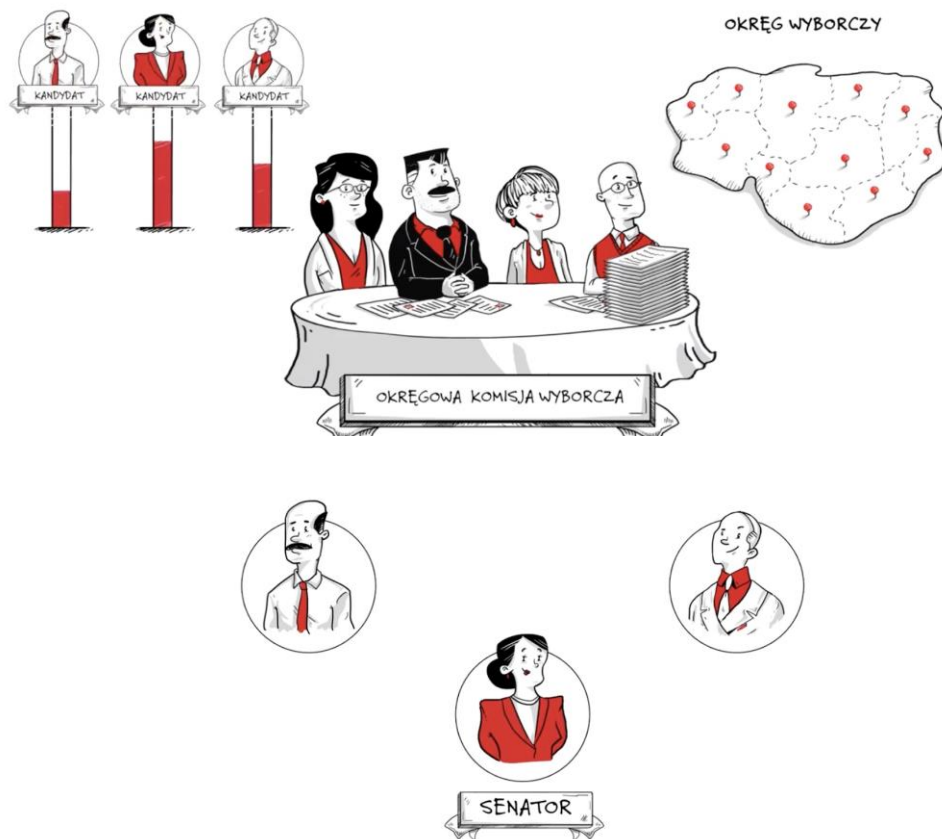
LISTA KANDYDATÓW		
	IMIĘ I NAZWISKO	LICZBA GŁOSÓW
1	~~~~~	20 340
2	~~~~~	15 009
3	~~~~~	7 000
4	~~~~~	1 544
5	~~~~~	5 401
6	~~~~~	5 100
7	~~~~~	5 230
8	~~~~~	1 200
9	~~~~~	782
10	~~~~~	500

Lista A otrzymuje 5 mandatów.

Prawo do zajęcia mandantów przysługuje tym kandydatom z listy, którzy otrzymali największą liczbę głosów.

WYBORY DO SENATU - WYNIKI

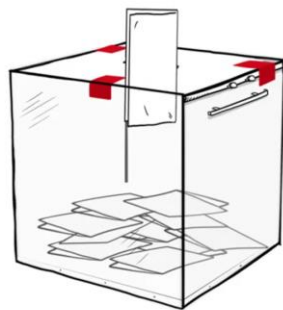
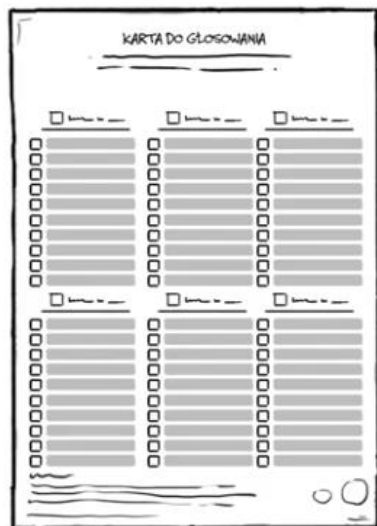

Okręgowa komisja wyborcza sumuje głosy oddane na poszczególnych kandydatów.

Jeśli w danym okręgu wyborczym zostanie zarejestrowany **więcej niż jeden kandydat** – mandat uzyskuje kandydat, który otrzymał najwięcej głosów.

Jeżeli w danym okręgu wyborczym zostanie zarejestrowany **jeden kandydat** to zostaje on wybrany jeżeli otrzyma więcej głosów na tak niż na nie.

WYBORY DO SEJMU I SENATU - GŁOSOWANIE

- Wyborcy zarówno w wyborach do Sejmu, jak i do Senatu na karcie do głosowania stawiają **znak „X”** (co najmniej dwie linie, które przecinają się w obrębie kratki) tylko przy **jednym kandydacie**.
- Głosowanie jest **tajne** (prawo wyborcy, obowiązek państwa).
- Po oddaniu głosu wyborca powinien wrzucić kartę do urny **tak, aby zadrukowana strona była niewidoczna**.

WYBORY DO SEJMU I SENATU - TAJNOŚĆ GŁOSOWANIA

Dla wyborcy tajność głosowania jest przywilejem, z którego może on skorzystać, choć nie ma takiego obowiązku. Oddanie głosu w sposób jawny nie wiąże się dla niego z żadnymi negatywnymi konsekwencjami prawnymi. Również dobrowolne poinformowanie o treści decyzji wyborczej innych osób, niezależnie od tego, czy ma miejsce przed wyborami, czy po wyborach, nie narusza zasady tajności głosowania.

Dla organów państwa tajność głosowania rodzi obowiązek zorganizowania lokalu wyborczego w sposób umożliwiający oddanie głosu tak, by nikomu nie była znana treść decyzji wyborczej podjętej przez konkretnego wyborcę.

(Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 lipca 2011 r. o sygn. K 9/11).

SPOŁECZNA KONTROLA WYBORÓW

Nad przestrzeganiem poprawności przeprowadzenia głosowania oraz ustalenia wyników wyborów czuwają:

- A) mężowie zaufania;**
- B) międzynarodowi obserwatorzy wyborów;**
- C) obserwatorzy społeczni.**

Ad. A) Mąż zaufania jest osobą wyznaczoną przez pełnomocnika komitetu wyborczego lub osobę przez niego upoważnioną do obserwowania pracy obwodowych komisji wyborczych w dniu głosowania (art. 103a k.w.).

Ad B) Międzynarodowi obserwatorzy wyborów, zaproszeni przez Państwową Komisję Wyborczą, po porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zagranicznych, mają prawo obserwować przebieg wyborów oraz pracę organów wyborczych, w tym obwodowych komisji wyborczych. Posiadają oni uprawnienia mężów zaufania, z wyjątkiem prawa do wnoszenia uwag do protokołów (art. 50 k.w.).

OBSERWATORZY SPOŁECZNI: STATUS PRAWNY

- **Ad. C)** Instytucja **obserwatora społecznego** została utworzona na mocy ustawy z dnia **11 stycznia 2018 r. o zmianie niektórych ustaw w celu zwiększenia udziału obywateli w procesie wybierania, funkcjonowania i kontrolowania niektórych organów publicznych (Dz. U. poz. 130)**. Wcześniej takiej obserwacji mogli dokonywać jedynie mężowie zaufania zgłoszeni przez pełnomocników komitetów wyborczych startujących w wyborach oraz akredytowani przez Państwową Komisję Wyborczą obserwatorzy międzynarodowi.
- Znajdujący się w **rozdziale 11A art. 103c k.w.** stanowi, że: „**§ 1. Zarejestrowane w Rzeczypospolitej Polskiej stowarzyszenie i fundacja, do których celów statutowych należy troska o demokrację, prawa obywatelskie i rozwój społeczeństwa obywatelskiego, ma prawo wyznaczyć po jednym obserwatorze społecznym do komisji wyborczych, o których mowa w art. 152 § 2. § 2. Do obserwatorów społecznych stosuje się odpowiednio przepisy kodeksu o mężach zaufania, z wyjątkiem art. 103b § 1 pkt 3 i 4**”.

OBSERWATORZY SPOŁECZNI: ZADANIA I CELE

- **Obserwator społeczny** to osoba wskazana przez uprawniony do tego podmiot, której zadaniem jest obserwowanie i ewentualne rejestrowanie prac obwodowych komisji wyborczych podczas przygotowywania i przeprowadzenia głosowania w lokalu wyborczym oraz, po jego zakończeniu, liczenia głosów i ustalaniu wyniku głosowania w obwodzie.
- **Celem obserwacji jest troska o dobro demokracji i prawidłowość przebiegu procesu wyborów, a nie próba obrony z góry przyjętej tezy** (np. że wybory będą sfałszowane).
- Można wyróżnić kilka celów obserwacji: **A)** działanie na rzecz poprawy procedur wyborczych przez identyfikowanie problemów; **B)** zapobieganie nieprawidłowościom przez samą obecność obserwatorów, która może powstrzymać osoby chcące naruszać procedury; **C)** określenie, przez opublikowanie raportu opartego na solidnej metodologii, czy wybory odbyły się zgodnie z prawem, a ich wynik jest zgodny z głosami oddanymi przez wyborców; **D)** wykrywanie i nagłaśnianie nieprawidłowości wyborczych (zarówno błędów proceduralnych, jak i fałszerstw); **E)** analiza przyczyn nieprawidłowości, np. opóźnień w ogłoszeniu wyników, niewłaściwego działania członków komisji wyborczych.

KTO MOŻE BYĆ OBSERWATOREM SPOŁECZNYM?

- Obserwatorem społecznym może być osoba mająca czynne prawo wyborcze do Sejmu RP, a więc **obywatel polski**, który **najpóźniej w dniu głosowania kończy 18 lat** oraz nie jest pozbawiony wyrokiem sądu praw wyborczych lub ubezwłasnowolniony, ani skazany orzeczeniem TS. Obserwator społeczny nie może: **kandydować w wyborach**, być **komisarzem wyborczym**, **pełnomocnikiem wyborczym**, **pełnomocnikiem finansowym**, **urzędnikiem wyborczym** lub **członkiem komisji wyborczej** (art. 103c w zw. z art. 103a § 3 k.w.).
- Obserwatorów społecznych mogą wyznaczać jedynie organizacje społeczne (**stowarzyszenia**, **fundacje**), których celem statutowym jest m.in. **troska o demokrację i prawa człowieka, a także rozwój społeczeństwa obywatelskiego**. Zgodnie z wyjaśnieniami Państwowej Komisji Wyborczej wystarczy, że w statucie organizacji znajduje się **co najmniej jeden z celów wskazanych w k.w.** (PKW: ZPOW-501-80/18, Warszawa, 11 czerwca 2018 r.). Nie jest istotne, **za pomocą jakich określeń cele te są sformułowane**.

OBSERWATORZY SPOŁECZNI: ZAŚWIADCZENIE

Załącznik
do uchwały Państwowej Komisji Wyborczej
z dnia 30 lipca 2018 r. (poz. ...)

Wzór zaświadczenia dla obserwatora społecznego

ZAŚWIADCZENIE DLA OBSERWATORA SPOŁECZNEGO

Ja
(imię i nazwisko)
działając w imieniu organu uprawnionego do reprezentowania na zewnątrz stowarzyszenia/fundacji,¹⁾
do którego(-ej) celów statutowych należy troska o demokrację, prawa obywatelskie i rozwój społeczeństwa
obywatelskiego:

Nazwa stowarzyszenia lub fundacji	
Numer KRS	

zaświadczam, że Pan / Pani:

Imię		Druge imię		Nazwisko	
Numer ewidencyjny PESEL					

został(-a) wyznaczony(-a) na obserwatora społecznego do:

.....¹⁾
(nazwa komisji wyborczej i w przypadku obwodowej komisji wyborczej, jej numer) (miejscowość)

w wyborach
(nazwa wyborów)

zakończonych na dzień
(data wyborów)
(podpis osoby sprawującej)

*) niepotrzebne skreślić lub pominąć

¹⁾ W przypadku wyznaczenia obserwatora społecznego do obwodowej komisji wyborczej zaświadczenie dotyczy zarówno obwodowej komisji wyborczej ds. przeprowadzenia głosowania w obwodzie, jak i obwodowej komisji wyborczej ds. ustalenia wyników głosowania w obwodzie, chyba że zostanie w nim wskazana tylko jedna z nich.

- Obserwator społeczny musi dysponować stosownym **zaświadczeniem**, które potwierdza że został zgłoszony przez uprawniony podmiot do prowadzenia obserwacji w konkretnym lokalu wyborczym podczas konkretnych wyborów.
- **Wzór zaświadczenia** ustaliła PKW na mocy uchwały z dnia 30 lipca 2018 r. w sprawie wzoru zaświadczenia dla obserwatora społecznego (M.P. z dnia 17 sierpnia 2018 r.).

GDZIE I KIEDY MOŻE BYĆ OBSERWATOR SPOŁECZNY?

- Obserwator społeczny może obserwować pracę **tylko tej komisji, do której został wyznaczony**. W przypadku wyborów do Sejmu i Senatu mogą to być następujące komisje:
 - A) okręgowe komisje wyborcze;
 - B) obwodowe komisje wyborcze.
- **Nie można obserwować pracy Państwowej Komisji Wyborczej oraz komisarza wyborczego** (art. 103c § 1 w zw. z art. 152 § 2 K.W.).
- Uprawnione fundacje i stowarzyszenia będą mogły wyznaczać **po jednym obserwatorze** do każdej okręgowej i obwodowej komisji wyborczej. Należy przez to rozumieć, że **w danym momencie pracom komisji może przyglądać się tylko jeden obserwator z danej organizacji** (PKW: ZPOW-501-80/18, Warszawa, 11 czerwca 2018 roku). Jednak **obserwatorzy**, podobnie jak mężowie zaufania delegowani przez komitety wyborcze, **mają prawo zmieniać się w trakcie pracy w komisji**.

RODZAJE OBSERWACJI

- **Możliwe są dwa rodzaje obserwacji** – obserwacja **stacjonarna** i obserwacja **mobilna**.
- W **obserwacji stacjonarnej** obserwatorzy monitorują jedną komisję wyborczą (zaleca się, aby na każdą komisję przypadało minimum dwóch obserwatorów, którzy będą się zmieniać podczas prowadzenia obserwacji).
- W **obserwacji mobilnej** jeden lub dwóch obserwatorów odwiedza w dniu głosowania wiele komisji. Obserwacja mobilna może dotyczyć jedynie przebiegu głosowania, a nie liczenia głosów. Warto pamiętać, że podczas liczenia głosów lokal jest zamknięty, a obserwatorzy nie mogą swobodnie wchodzić i wychodzić.
- **UWAGA! Obserwowanie liczenia głosów, podobnie jak otwarcia lokalu wyborczego, jest możliwe tylko w jednej komisji przez jednego obserwatora.**

GDZIE I KIEDY MOŻE BYĆ OBSERWATOR SPOŁECZNY?

- Obserwatorzy społeczni mają uprawnienia prawie identyczne do tych, które przysługują mężom zaufania, z tą jednak różnicą, że nie mają prawa:
 - A)** wnoszenia do protokołu uwag, z wymienieniem konkretnych zarzutów,
 - B)** obecności przy przewożeniu i przekazywaniu protokołu do właściwej komisji wyborczej wyższego stopnia,
 - C)** pobierania diety w wysokości 40% zryczałtowanej diety członków obwodowych komisji wyborczych.
- Obserwator społeczny może być obecny podczas:
 - A)** Przygotowania lokalu wyborczego;
 - B)** Przeprowadzenia głosowania;
 - C)** Liczenia głosów.
- **FORMULARZ OBSERWACJI WYBORÓW** składa się z 3 części: **przygotowanie, głosowanie, liczenie.**

PRAWA OBSERWATORÓW SPOŁECZNYCH

- Na podstawie art. 103c w zw. z art. 103b § 1 pkt 1-2 k.w. obserwatorzy mają prawo do obecności w trakcie:
 - A)** wszystkich czynności komisji, do której zostali wyznaczeni;
 - B)** przygotowania lokalu wyborczego do głosowania, przeprowadzenia głosowania, ustalania wyników głosowania i sporządzania protokołu z głosowania przez komisje obwodowe;
 - C)** przekazywania danych z protokołu oraz samego protokołu przez obwodową komisję wyborczą do komisji wyższego rzędu;
 - D)** sprawdzania pod względem arytmetycznej poprawności i prawidłowości ustalenia wyników głosowania oraz prawidłowości ustalenia wyników głosowania;
 - E)** wprowadzania danych do sieci elektronicznego przesyłania danych.

REJESTRACJA CZYNNOŚCI KOMISJI WYBORCZYCH

- Obserwatorzy społeczni na obszarze kraju, od momentu sprawdzenia czy urna wyborcza jest pusta przez obwodową komisję wyborczą do podpisania protokołu z głosownia przez obwodową komisję, mają **prawo rejestrować wszystkie czynności komisji wyborczych wykorzystując własne urządzenia rejestrujące** (np. kamerę, telefon itp.) – art. 42 § 5 k.w.
- Materiały te, na wniosek obserwatora rejestrującego te czynności, mogą zostać być zakwalifikowane jako **dokumenty z wyborów** w rozumieniu art. 8 k.w. - art. 42 § 6 k.w.
- W konsekwencji mogą być **przekazane do archiwów państwowych na okres co najmniej 5 lat** oraz być udostępniane jako materiał archiwalny.

REJESTRACJA CZYNNOŚCI KOMISJI WYBORCZYCH

- Materiały zawierające zarejestrowany przebieg czynności mogą być przekazywane przez obserwatora społecznego do ministra właściwego do spraw informatyzacji przy użyciu:
 - 1) usługi elektronicznej udostępnionej przez tego ministra, po uwierzytelnieniu wnioskodawcy w sposób określony w art. 20a ust. 1 ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne, który przechowuje je do czasu stwierdzenia ważności wyborów;
 - 2) usługi elektronicznej udostępnionej w publicznej aplikacji mobilnej, o której mowa w art. 19e ust. 1 ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne, po uwierzytelnieniu męża zaufania z wykorzystaniem certyfikatu, o którym mowa w art. 19e ust. 2a tej ustawy, wydanego użytkownikowi publicznej aplikacji mobilnej po uwierzytelnieniu w sposób określony w art. 20a ust. 1 tej ustawy, który przechowuje je do czasu stwierdzenia ważności wyborów.

REJESTRACJA CZYNNOŚCI KOMISJI WYBORCZYCH

- Obserwator społeczny przetwarza materiał zawierający zarejestrowany przebieg czynności i usuwa go niezwłocznie, po przekazaniu z urządzenia rejestrującego oraz wszelkich, zarówno fizycznych, jak i wirtualnych, nośników pamięci, na których został zapisany, a których obserwator społeczny pozostaje posiadaczem.
- Materiał zawierający zarejestrowany przebieg czynności podlega usunięciu z urządzenia rejestrującego oraz wszelkich, zarówno fizycznych, jak i wirtualnych, nośników pamięci, na których został zapisany, nie później niż do końca dnia następującego po dniu, w którym obwodowa komisja wyborcza przekazała protokół głosowania w obwodzie komisji wyborczej wyższego stopnia.

OBOWIĄZKI OBSERWATORÓW SPOŁECZNYCH

- Obserwator społeczny przed przystąpieniem do pracy w lokalu obwodowej komisji wyborczej jest zobowiązany do:
 - A) przedstawienia przewodniczącemu komisji** (jego zastępcy lub wskazanej przez niego osobie spośród członków komisji) **zaświadczenia** potwierdzającego wyznaczenie obserwatora społecznego w danej komisji wystawionego przez właściwy organ organizacji społecznej;
 - B) potwierdzenia swojej tożsamości** przez okazanie przewodniczącemu komisji dokumentu ze zdjęciem;
 - C) noszenia identyfikatora** z imieniem i nazwiskiem, funkcją i nazwą organizacji, którą reprezentuje;
 - D) zajęcia wyznaczonego miejsca** w lokalu wyborczym, z którego możliwe będzie obserwowanie pracy komisji;
 - E) stosowanie się do poleceń o charakterze porządkowym** wydawanym przez przewodniczącego komisji lub jego zastępcę.

CZEGO NIE MOGĄ OBSERWATORZY SPOŁECZNI?

- **Obserwatorzy społeczni nie mogą:**

- A)** prowadzić jakiegokolwiek agitacji wyborczej, w tym na rzecz startujących w wyborach komitetów wyborczych i kandydatów;
- B)** wykonywać czynności komisji wyborczej;
- C)** pomagać lub instruować jej członków;
- D)** pomagać wyborcom w głosowaniu, w tym również wyborcom niepełnosprawnym;
- E)** naruszać tajność i powagę głosowania;
- F)** przeglądać spis wyborców;
- G)** liczyć i dotykać karty do głosowania;
- H)** wносить do protokołu komisji uwagi;
- I)** być obecnym przy przewożeniu i przekazywaniu protokołu do właściwej komisji wyborczej wyższego stopnia;
- J)** udostępniać publicznie nagrań z pracy komisji.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ PRZED OTWARCIEM LOKALU ?

- Przed otwarciem lokalu dla wyborców obwodowa komisja wyborcza musi **przygotować lokal na przyjęcie wyborców.**
- W tym celu jej członkowie muszą stawić się w lokalu najpóźniej na **1 godz. przed otwarciem lokalu dla wyborców.** Konkretna godzina powinna być ustalona przez komisję podczas jej pierwszego posiedzenia i podana do wiadomości publicznej w sposób zwyczajowo przyjęty oraz na zewnątrz lokalu wyborczego. **Najczęściej komisje spotykają się w lokalu ok. godz. 6.00.**

Komisja powinna w tym czasie:

- sprawdzić czy dostarczono jej do lokalu wszystkie niezbędne do przeprowadzenia głosowania materiały, w szczególności spis wyborców dla swojego obwodu oraz właściwe i w odpowiedniej liczbie karty do głosowania (komisja powinna przeliczyć wszystkie karty);
- ostemplować swoją pieczęcią wszystkie karty do głosowania (karty nieostemplowane i wydane później wyborcom będą kartami nieważnymi);

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ PRZED OTWARCIEM LOKALU ?

Komisja powinna w tym czasie:

- sprawdzić czy lokal jest przygotowany na przyjęcie wyborców i czy został odpowiednio wyposażony (m.in. godło państwowe, miejsca zapewniające tajność głosowania, przybory do pisania w tym miejscach, urzędowe obwieszczenia i informacje o warunkach ważności głosu);
- sprawdzić czy urna jest pusta, przezroczysta, wykonana tak, że nie jest możliwe wrzucenie kart do urny w inny sposób niż przez przeznaczony do tego otwór oraz nie ma możliwości wyjęcia ani wyspania kart z urny podczas głosowania;
- komisyjnie zamknąć i zabezpieczyć (np. zaplombować) urnę przed otwarciem oraz ją opieczetować;
- sprawdzić czy w lokalu i na zewnątrz nie ma żadnych materiałów agitacyjnych;
- zabezpieczyć karty przed dostępem do nich osób trzecich;
- otworzyć lokal dla wyborców i rozpocząć głosowanie punktualnie o godz. 7.00. głosowania (karty nieostemplowane i wydane później wyborcom będą kartami nieważnymi).

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ PODCZAS GŁOSOWANIA?

Na co zwrócić uwagę podczas głosowania?

- Podczas głosowania w lokalu komisji musi się znajdować nieprzerwanie **co najmniej ½ (wcześniej 2/3) jej członków** w tym przewodniczący lub zastępca.
- **Głosowania trwa ciągle od 7.00 do 21.00** i nie wolno go przerywać chyba, że zajdą nadzwyczajne wydarzenia uniemożliwiające dalsze prowadzenie głosowania, o których mowa w art. 47 k.w. (chodzi o nadzwyczajne wydarzenia, z powodu których głosowanie było przejściowo uniemożliwione, obwodowa komisja wyborcza może zarządzić jego przerwanie, przedłużenie albo odroczenie do dnia następnego).
- **Wcześniejsze zakończenie głosowania** tylko w odrębnych obwodach głosowania oraz w obwodach głosowania utworzonych na polskich statkach morskich, jeżeli wszyscy wyborcy wpisani do spisu wyborców oddali swe głosy, ale nie wcześniej niż o 18.00.
- W tym czasie **urna musi pozostawać zamknięta**, a dostęp do kart mogą mieć wyłącznie członkowie je wydający. W praktyce zdarza się, że po otwarciu lokalu dla wyborców komisja stempluje te karty do głosowania, których nie zdarzyła ostemplować przed godz. 7.00.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ PODCZAS GŁOSOWANIA?

Na co zwrócić uwagę podczas głosowania?

- Wyborca przed pobraniem karty musi okazać komisji **dokument ze zdjęciem** pozwalającym zidentyfikować jego tożsamość (najlepiej dowód osobisty lub paszport, a dla cudzoziemca mających zezwolenie na pobyt – karta pobytu i dokument pobytu).
- Żeby otrzymać kartę do głosowania wyborca **musi figurować w spisie wyborców dla danego obwodu**. Sytuacje sporne w tym zakresie komisja rozwiązuje przez kontakt telefoniczny z działem ewidencji ludności danego urzędu gminy/miasta. Spis wyborców zawiera dane wyborców i nie może być udostępniany nikomu do wglądu.
- **Komisja wydaje wyborcy tylko jedną, kompletną, ostemplowaną swoją pieczęcią i niewypełnioną (czystą) kartę do głosowania**. Ponowne wydanie karty przez komisję – bez względu na powód jaki podaje wyborca – jest niedopuszczalne!
- **Wyborca musi pokwitować swoim podpisem pobranie karty.**

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ PODCZAS GŁOSOWANIA?

Na co zwrócić uwagę podczas głosowania?

- **Wyborcy niepełnosprawni** mogą głosować przez pełnomocnika wyposażonego w stosowne urzędowe pełnomocnictwo. Komisja dysponuje wykazem takich pełnomocnictw. Jeśli wyborca zgłasza jednak osobiście, to pełnomocnik nie będzie mógł zgłaszać za takiego wyborcę. Wyborcy niepełnosprawni mogą skorzystać z **nakładek na karty wyborcze w alfabecie Braille'a**.
- **Wyborca po otrzymaniu karty do głosowania powinien (nie musi) udać się do miejsca zapewniającego tajność głosowania** celem spokojnego, tajnego i nieskrępowanego oddania głosu.
- Członkowie komisji wyborczej i mężowie zaufania nie mogą pomagać w żaden sposób wyborcom podczas głosowania.
- Wyborca wrzuca kartę wyborczą do urny, tak aby nie było widać jak zgłosował. Kart do głosowania nie wolno nikomu – także wyborcom - wynosić z lokalu (KARUZELA WYBORCZA), co ma zabezpieczać przed zjawiskiem kupowania głosów. Wynoszenie kart z lokalu jest karane! (art. 497a. k.w. kara grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do lat 2.).

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ PODCZAS LICZENIA GŁOSÓW?

Na co zwrócić uwagę podczas liczenia głosów?

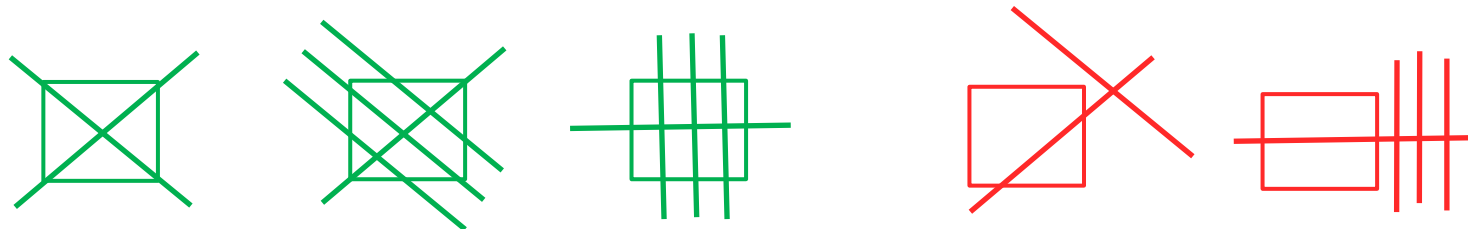
- Lokal zamyka się dla wyborców o godz. 21.00 umożliwiając zagłosowanie tym, którzy przybyli bezpośrednio przed tą godziną.
- Obwodowa komisja wyborcza otwiera komisyjnie urnę wyborczą i wysypuje z niej ostrożnie wszystkie karty do głosowania, przegląda i liczy wszystkie karty komisyjnie.
- Komisji nie wolno:
 - otwierać pakietów z kartami niewykorzystanymi;
 - dzielić się na zespoły liczące;
 - poprzestać tylko na stronie, gdzie znajduje się znak „x”, trzeba przyjrzeć całą kartę strona po stronie w poszukiwaniu ewentualnych innych znaków „x”;
 - niczego dopisywać, przekreślać, poprawiać, zamazywać na kartach wyjętych z urny.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ PODCZAS LICZENIA GŁOSÓW?

- Komisja dzieli karty wyjęte z urny na:
 - **karty przedarte na dwie lub więcej części** – tych kart nie bierze się pod uwagę w żadnych obliczeniach (należy brać pod uwagę karty przedziurawione).
 - **karty nieważne** – są to karty inne niż urzędowo ustalone (są to wszystkie inne karty poza oficjalną kartą do głosowania), nie zostały opatrzone pieczęcią komisji, zostały opatrzone pieczęcią innej komisji. Kart nie przegląda się w poszukiwaniu znaków „x”. Nie należy ich mylić z głosami nieważnymi!
 - **karty ważne** – są to karty wydane wyborcom podczas głosowania i wyjęte z urny. W oparciu o te karty ustala się wyniki głosowania w obwodzie. Karty ważne dzielą się na karty ważne z głosami ważnymi i karty ważne z głosami nieważnymi.

NA CO ZWRÓCIĆ UWAGĘ PODCZAS LICZENIA GŁOSÓW?

- Nowelizacja kodeksu wyborczego z 2018 r. wprowadziła **nową definicję znaku „x”** (art. 5 pkt 12 k.w.) jako „co najmniej dwie linie, które przecinają się w obrębie kratki”.

- Jednocześnie uznano, że **wszelkie dopiski na karcie (również te w obrębie kratki do głosowania) nie wpływają na ważność głosu** (art. 41 k.w.).
- Obwodowa komisja wyborcza jest jedynym organem, który może dokonać interpretacji czy dany znak jest czy nie jest znakiem „x”.
- Ważne jest jednak to, że w każdej takiej sprawie **decyzję musi podjąć cała komisja!**

KIEDY GŁOS JEST NIEWAŻNY?

- Karty do głosowania inne niż urzędowo ustalone lub nieopatrzone pieczęcią obwodowej komisji wyborczej są nieważne.
- Głosy nieważne na kartach ważnych mogą być spowodowane:

A) Oddaniem głosu pustego – jest to karta, na której wyborca nie postawił żadnego znaku „x” w obrębie kratki. Fizycznie mogą to być zarówno karty całkowicie puste (bez żadnych ingerencji ze strony wyborcy), jak i karty z dopiskami (porysowane, z przekreślonymi nazwiskami, adnotacjami poczynionymi przez wyborcę, rysunkami itp.).

B) Innym znakiem niż „x” w kratce - jest to karta, na której wyborca postawił w obrębie kratki (lub kratek) inny znak graficzny. Ze względu na zmianę i rozszerzenie znaczenia znaku „x” poza jego dotychczasowe i słownikowe znaczenie, należy uznać, że takimi innymi znakami mogą być jedynie te, których linie nie przecinają się w obrębie kratki. Kwestia czy dany znak jest czy nie jest znakiem „x” należy do uznania obwodowej komisji wyborczej.

KIEDY GŁOS JEST NIEWAŻNY?

- Głosy nieważne na kartach ważnych mogą być spowodowane:

C) Postawieniem wiele znaków „x” - jest to karta, na której wyborca postawił wiele znaków „x” (a więc więcej niż jeden) w kratkach przy nazwiskach kandydatów z różnych list. Jeśli wyborca postawił wiele znaków „x”, ale tylko w obrębie jednej i tylko jednej listy, to jest to głos ważny i powinien zostać zaliczony temu kandydatowi, który został umieszczony na liście najwyżej spośród tych, którzy otrzymali znak „x” (art. 227 § 2 i 5 k.w.).

D) Postawieniem znaku „x” tylko na liście, której rejestrację unieważniono - jest to karta, na której wyborca postawił prawidłowo znak „x”, ale tylko przy nazwisku kandydata z listy, której rejestracja została unieważniona.

UWAGA! Jeżeli na karcie do głosowania znak "x" postawiono w kratce z lewej strony **wyłącznie obok nazwiska kandydata** z jednej tylko listy kandydatów, a **nazwisko tego kandydata zostało z tej listy skreślone**, to głos taki uznaje się za ważny i oddany na tę listę (art. 227 § 4 k.w.).

PRZYGOTOWYWANIE PROTOKOŁU

- Zgodnie z nowym brzmieniem art. 75 k.w., **obwodowa komisja wyborcza sporządza, w dwóch egzemplarzach, protokół z głosowania w obwodzie (§1) przed wprowadzeniem danych do sieci elektronicznego przekazywania danych (§ 2a).**
- W protokole wymienia się: 1) liczbę osób uprawnionych do głosowania oraz liczbę wyborców, którym wydano karty do głosowania oraz 2) odpowiednio do przeprowadzanych wyborów - liczbę głosów nieważnych z wyszczególnieniem przyczyn nieważności i liczby głosów odpowiadających każdej z tych przyczyn, 3) liczbę głosów ważnych ogółem z wyszczególnieniem liczby głosów oddanych na poszczególnych kandydatów albo na poszczególne listy kandydatów i każdego kandydata z tych list (art. 75 § 2 k.w.).
- **Protokół sporządza się przed wprowadzeniem danych do sieci elektronicznego przekazywania danych.**
- Każdy **członek komisji, mąż zaufania**, a także **obserwator społeczny** może zażądać otrzymania kopii **protokołu** (w razie prób odmowy wydania protokołu należy powołać się na art. 103c §2 w zw. z art. 77 § 1 k.w. – mowa w tym przepisie o mężu zaufania, ale te przepisy mają zastosowanie również do obserwatora społecznego).

Dziękuję za uwagę

.